

Rapport
2/2004

Arbeidstilbud når svart arbeid er en mulighet

Øystein Jørgensen
Tone Ognedal
Steinar Strøm

Stiftelsen Frichsenteret for samfunnsøkonomisk forskning
Ragnar Frisch Centre for Economic Research

Arbeidstilbud når svart arbeid er en mulighet

Øystein Jørgensen
Tone Ognedal
Steinar Strøm

Sammendrag: En reduksjon i marginals-katten, slik vi har hatt fra 1980 til 2001, gir noe mindre svart arbeid, men kan bare delvis forklare nedgangen i andelen som jobber svart. En annen viktig forklaringsfaktor er at det har blitt relativt færre jobber med god mulighet til å jobbe svart. Skattemoralen har også bedret seg i perioden, og flere tror på høy sjanse for å bli tatt. De med lavest timelønn jobber mest svart, men timelønna i seg selv har liten betydning. At de med lavest timelønn unndrar mest må skyldes andre forhold, som at de har jobber hvor det er større mulighet til å unndra.

Nøkkelord: Svart arbeid, skatteunndragelse

Kontakt: tone.ognedal@econ.uio.no, www.frisch.uio.no

Rapport fra prosjektet "Svart økonomi" (internt prosjektnummer 2411), finansiert av Skattedirektoratet og delfinansiert av Norges Forskningsråd (NFR-prosjekt nr. 145618/510)

ISBN 82-7988-045-3
ISSN 1501-9721

Innhold

Innhold	2
1. Innledning	3
2. Data	4
3. Modell	7
4. Resultater	9
Hvitt og svart arbeidstilbud forklares godt	10
De lavest lønte jobber mest svart.	11
Lavere skatt gir mer hvitt og mindre svart arbeid, men skatteinntektene går ned.	13
Arbeidstilbud blant ulike grupper	13
5. Virkningene av endrete skatteregler på hvitt og svart arbeid	14
Skattereformen i 1992	16
Referanser	19
Vedlegg 1: Skattefunksjonene i 1980 og 2001	20
Vedlegg 2. Spørreskjemaet	21

1. Innledning

Et viktig tema i samfunnsdebatten er hvordan skatter virker på økonomien. En av de viktigste forskningsoppgavene i den forbindelse har vært studier av i hvilken grad skattereglene, det vil skattesatser og fradrag, påvirker individers arbeidstilbud. I de aller fleste empiriske analysene har en antatt at inntekten fra arbeid rapporteres til skattemyndighetene. Røed og Strøm (2002) gir en oversikt over slike studier av sammenhenger mellom skatt og arbeidstilbud de siste ti-årene. I vårt arbeid skal vi imidlertid åpne for at individer kan velge å ikke rapportere all sin opptjente inntekt til skattemyndighetene. De kan velge å arbeide både hvitt og svart, bare hvitt eller bare svart. Vi estimerer arbeidstilbudet som funksjon av en rekke variable, derunder lønn og skatteregler, gitt at svart arbeid er en opsjon. Svarte inntekter er definert som inntekter som ikke rapporteres til skattemyndighetene.

En årsak til at det ikke har vært så mange studier av arbeidstilbud når svart arbeid er en mulighet, er selvsagt mangel på mikrodata. Fordi svarte inntekter ikke registreres i noen offentlige registre, må en samle inn data på andre måter for å kunne analysere arbeidstilbudet blant personer som har muligheter for å tjene svarte penger. Blant de svært få studiene som har vært gjennomført, kan nevnes en analyse av svart arbeidstilbud i Canada. Resultatene er rapportert i Lacroix og i Fortin (1992) og Lemieux, Fortin og Frechette (1994). Et viktig funn er at personer med lav potensiell inntekt i det hvite markedet er mer tilbøyelig til å arbeide i det svarte arbeidsmarkedet enn andre. Personer med lav potensiell inntekt i det hvite markedet er ofte personer med lav utdanning. En studie på norske data er Isachsen, Samuelson og Strøm (1985). I denne studien fant en at økte marginale skattesatser leder til mer svart arbeid, og at en høyere sjanse for å bli tatt for skatteundragelse leder til mindre svart arbeid. Dessuten fant en at svart arbeid var langt mer utbredt blant personer med lav utdanning enn blant personer med høy.

I den studien som presenteres her analyseres hvilke faktorer som påvirker individers valg mellom å arbeide svart eller hvitt. Mer presist antar vi at individet tar sin beslutning i to trinn. For det første må individet bestemme om det skal delta i det svarte arbeidsmarkedet

eller ikke, det vil si om det skal begå et lovbrudd eller ikke. Et individ som sier ja til å delta i det svarte arbeidsmarkedet, må dernest bestemme hvor mange timer skal en arbeides svart og hvor mange timer skal en arbeides hvitt. Et individ som sier nei til å delta i det svarte arbeidsmarkedet, må bestemme seg for antall timer arbeidet hvitt. De beslutningene individene tar beskriver individets arbeidstilbud.

Problemstillingen i denne rapporten er å analysere de faktorer som styrer disse beslutningene.

2. Data

Data er basert på spørreundersøkelser i 1980 og 2001 i et representativt utvalg av befolkningen. Spørreundersøkelsen ble foretatt av MMI og det er også MMI som har trukket utvalget. MMI har regelmessige spørreundersøkelser og i undersøkelsene i oktober måned i de to årene ble intervjuobjektene spurt om de ville besvare spørsmål (omlag 40) i et spørreskjema. Dersom intervjuobjektet sa ja til å delta, fikk de utlevert spørreskjemaet med beskjed om å returnere det utfylte skjemaet til MMI.

Intervjuobjektene var garantert full anonymitet. Svarprosjenter er vist i tabell 1 nedenfor.

Tabell 1. Svarprosjenter.

	1980	2001
Forespurt, antall	1198	1690
Ville delta, prosent av forespurte	80	81
Returnerte skjema i prosent av forespurte	73	58
Antall i utvalgene	876	980

Svarprosentene er realtive høye i forhold til andre undersøkelser. Vi ser av tabell 1 at frafallet fra de som de ville delta til de som faktisk sendte inn skjemaet, er større i 2001 enn i 1980. Dette henger trolig sammen med en stigende tretthet i befolkningen som følge av stadig flere spørreundersøkelser over tid. En mer fullstendig beskrivelse av data er gitt i Goldstein, Hansen, Ognedal og Strøm (2002).

Spørreskjemaet er vist i vedlegg 1 bak i denne rapporten. Ikke alle spørsmålene er av relevans for analysen i denne rapporten og vi har også tatt ut av utvalget personer over 65 år. Vårt utvalg er derfor mindre enn det som står i tabell 1.

I estimeringen av modellen har vi slått sammen utvalgene fra de to årene. Vi har tillatt nytten av fritid å variere med hensyn til hvilket utvalgsår intervjuobjektet tilhører.

I tabellene 2-4 viser vi summarisk statistikk for det utvalget vi har benyttet i estimeringen av modellen.

Tabell 2. Summarisk statistikk for hele utvalget. Alle beløp i 2001 NOK.

Antall observasjoner	1049			
Antall som arbeider bare hvitt	843			
Antall som arbeider svart (og hvitt)	206			
Antall observasjoner i 1980	509			
Antall observasjoner i 2001	540			
Prosentandel kvinner	48,8 %			
Prosentandel som mener at skatteunndragelse er sosialt godtatt	67,3 %			
	Gjennomsnitt ¹	Standardavvik.	Minimum	Maksimum
Alder	37,6	11,05	20	60
Timelønn, NOK	144,0	41,1	85	242,5
Årlig lønnsinntekt, NOK	237 687	114 288	48490	596700
Timer arbeidet hvitt	31,0	11,7	10	50
Skatt per år, NOK	76 747	49 151	6457	259 073
Forventet straffeskatt, %	17,9 %	14,3	0,6 %	36,7 %
Antatt sannsynlighet for å bli tatt	0,09	0,06	0,0025	0,25

¹ I spørreundersøkelsen er svarene oppgitt i kategorier. Gjennomsnittet og standardavvik er beregnet med utgangspunkt i middelverdien til hver av kategoriene.

Tabell 3. Summarisk statistikk for de som arbeider bare hvitt. Alle beløp i 2001 NOK.

	1980	2001
Alder	36,9	40,1
Prosentandel kvinner	51,4 %	60,2 %
Timer arbeidet per uke	28,9	32,2
Timelønn NOK	153,2	134,1
Årlig lønnsinntekt, NOK	234 887	229 600
Skatt per år, NOK	82 284	69 137
Forventet straffeskatt, %	17,4 %	17,5 %
Antatt sannsynlighet for å bli tatt	0,09	0,10
Prosentandel som mener at skatteunndragelse er sosialt godtatt	78,4 %	49,5 %

Tabell 4. Summarisk statistikk for de som arbeider svart (og hvitt). Alle beløp i 2001 NOK.

	1980	2001
Alder	32,2	35,3
Prosentandel kvinner	16,7	21,1
Timer per uke, hvitt	32,2	32,9
Timer per år, svart	98,4	72,3
Timelønn, NOK	153,8	139,5
Årlig lønnsinntekt, svart pluss hvit, NOK	270 808	248 486
Årlig lønnsinntekt, hvit, NOK		
Årlig skatt, NOK	98 548	76 094
Årlig lønnsinntekt unndratt NOK	7341	4042
Forventet straffeskatt i prosent	20,3	18,4
Antatt sannsynlighet for å bli tatt	0,06	0,05
Prosentandel som mener at skatteunndragelse er sosialt godtatt	93,9	73,3

Det kanskje mest interessante å merke seg fra denne statistikken er at personer som arbeider svart, også arbeider så mye hvitt at de betaler mer i skatt enn de som arbeider bare hvitt! Som ventet ser vi at det blant de som arbeider svart er en høyere prosentandel som tror at svart arbeid er sosialt godtatt enn blant de som arbeider bare hvitt. Også blant de som bare jobber hvitt er det imidlertid en høy prosentandel som tror at svart arbeid er

sosialt godtatt. Prosentandelen som tror at svart arbeid er sosialt godtatt har imidlertid sunket i begge gruppene fra 1980 til 2001.

3. Modell

Vi har utviklet en modell for å forklare valgene som individene tar. Dette gjør oss i stand til å påpeke årsakssammenhenger mer direkte, og til å studere hva som skjer hvis vi endrer noen av de størrelser som påvirker individenes valg. For eksempel inkluderes skatt i modellen på en sånn måte at vi kan simulere hva som skjer med blant annet arbeidstilbud og skatteunndragelse hvis skattereglene endres. Slike simuleringer forutsetter at parametrene vi har estimert i modellen ikke ville endres av at vi endrer skattesystemet. Denne typen modellering er attraktiv fordi den gjør oss i stand til å si mye mer enn vi ellers kunne sagt. På den annen side er usikkerheten knyttet til resultatene større enn ved en ren beskrivelse av datasettet.

Det faller utenfor rammen av denne rapporten å vise den matematiske og statistiske utformingen av modellen. Vi vil derfor nøye oss med en verbal beskrivelse. En mer fullstendig matematisk beskrivelse er gitt i Jørgensen, Ognedal og Strøm (2004).

Vi antar at individene velger svart og hvit arbeidstid basert på de jobbmuligheter de har, de andre økonomiske rammebetingelser de står overfor og en avveining mellom inntekt (forbruk) og fritid. Vi antar at avveiningen mellom inntekt og fritid vil variere med hensyn til hvor gammel en er og om en er mann eller kvinne. De økonomiske rammebetingelser vil først og fremst være lønn, skattesatser og arbeidsfrie inntekter.

Fordi vi ikke observerer alle forhold som påvirker individenes preferanser må vi åpne for at tilfeldige forhold kan spille en rolle. Det betyr at vi i beste fall kan utlede sannsynligheter for de valg individer gjør. Disse valgsannsynlighetene vil avhenge av de variable vi observerer og som vi mener kan påvirke individets valg. De vil også avhenge av ukjente parametere som knytter en forbindelse mellom de variable vi har spesifisert i

modellen og de valg individene kan gjøre. I den statistiske modellen bestemmer vi disse ukjente parametrene slik at de observerte valgene har hatt den største sjansen a priori til å bli realiserte.

Som forklart antar vi at individene foretar et valg mellom bare å arbeide hvitt på den ene siden og å arbeide helt eller delvis svart på den andre siden. Dette er et slags moralsk valg mellom å være lovlydig eller ikke. Det er tre forhold som er viktige for dette valget:

(i) For det første påvirkes valget selvsagt av de mulighetene individene har til å arbeide svart. Muligheten til å jobbe svart kan blant annet avhenge av hvilken sektor individet jobber i. Det er åpenbart stor forskjell på muligheten til å jobbe svart i bygg og anlegg på den ene siden og offentlig administrasjon på den andre siden. Vi betrakter imidlertid hvilken sektor individet arbeider i som gitt, det vil si vi analyserer ikke individets valg av sektor. (ii) For det andre påvirkes valget om å være helt lovlydig eller ikke av hva individene tror andre mener om å snyte på skatten. (iii) For det tredje er valget påvirket av det økonomiske utfallet ved å jobbe bare hvitt (være lovlydig) sammenliknet med det økonomiske utfallet ved å jobbe noe svart og noe hvitt.

Fordi individenes preferanser er preget av tilfeldige forhold, vil modellen bare gi oss *sannsynlighetene* for å arbeide bare hvitt eller hvitt og svart. Den observerbare parallellen til disse sannsynlighetene er andelene i befolkningene som arbeider bare hvitt, eller hvitt og svart.

Et individ som har valgt å arbeide bare hvitt, kan i vår modell velge mellom fire ulike arbeidstider i timer per uke: 10, 25, 37,5 og 50. Valget vil avhenge av det økonomiske utfallet av å arbeide de ulike timealternativene, av avveiningen mellom forbruk og fritid og av alder og kjønn.

Et individ som har valgt å arbeide noe svart, kan i vår modell velge mellom å unndra 10, 25, 37, 75, 150, 250 eller 600 pr. år. Svart arbeid har dermed karakter av å være en bijobb, ettersom 600 timer i året utgjør ca 1/3 stilling. I utvalget var det veldig få som utelukkende jobbet svart. I beslutningen om hvor mange timer svart man ønsker å arbeide

antar vi at individene er usikre på sjansen for å bli tatt for skatteunndragelse. Vi åpner dessuten for at individene kan overdrive sjansene for å bli tatt. Også nå vil det være slik at hvilket valg som foretas vil avhenge av det forventete økonomiske utfallet, av preferanser for forbruk i forhold til fritid, og av alder og kjønn.

Fordi tilfeldige og/eller uobservert forhold kan påvirke individenes preferanser vil modellen gi oss sannsynligheter for de ulike timevalg, enten bare hvitt eller kombinasjoner av hvitt og svart. Ved hjelp av disse sannsynlighetene og de tilhørende antall timer kan vi beregne hvor mange timer vi ville forvente at hvert individ jobbet svart og hvitt. Ved å på de størrelser i modellen som påvirker individenes valg, som for eksempel skattesatsene, kan vi nå se hvordan sannsynligheten for å gjøre ulike valg endres. Dermed kan vi også finne ut hvor mye vi vil forvente at det svarte og det hvite arbeidstilbudet endres.

4. Resultater

Som forklart i innledningen vil et individs arbeidstilbud bestemmes av beslutningen om å delta i det svarte arbeidsmarkedet eller ikke (være lovlydig eller ikke), sammen med beslutningen om hvor mange timer man vil arbeide svart og hvitt, eller bare hvitt. De faktorer som (i modellen) antas å påvirke individenes arbeidstilbud er:

- 1) Individets avveining mellom forbruk og fritid (preferanser for forbruk og fritid). Jo sterkere preferansene er for fritid, desto mindre vekt legger individet på å skaffe seg inntekter til forbruk, og jo mindre vil det velge å arbeide.
- 2) Økonomiske variable som timelønn, skattesatser, sjansen for å bli tatt dersom skatt unndras og straffen hvis en blir tatt for skatteunndragelser.
- 3) Demografiske variable som kjønn og alder. Utdanning påvirker individets valg gjennom timelønnen. Stort sett er det slik at jo høyere timelønnen er, desto høyere er også utdanningsnivået. I tillegg til den direkte virkningen av kjønn og alder på

- arbeidstilbudet, kan disse to demografiske variable også ha en indirekte virkning på arbeidstilbudet gjennom timelønnen.
- 4) Individets muligheter til å arbeide svart.
  - 5) Individets oppfatning av skattemoralen i samfunnet (om svart arbeid er sosialt godtatt eller ikke)
  - 6) Tilfeldige forhold, enten på grunn av at vi som forskere ikke klarer å observere alle forhold som styrer individers atferd, eller fordi individene selv delvis er styrt av tilfeldige forhold i sine beslutninger

Data vi benytter til å finne ut hvordan disse faktorene påvirker arbeidstilbudet til individer, er de to intervjumaterialene fra 1980 og 2001.

De observerte variablene nevnt i punktene 1-5 ovenfor, forklarer observasjonene av individenes valg 42 prosent bedre enn om valgene hadde vært utelukkende styrt av tilfeldige forhold (punkt 6 ovenfor). Modellen vår forklarer dermed de observerte valgene ganske bra, men dette resultatet viser også at det er mange uobserverte forhold og tilfeldigheter som påvirker individenes valg.

De viktigste resultatene fra analysen er:

Hvitt og svart arbeidstilbud forklares godt

Når vi bruker modellen til å beregne hvor mye vi ville forvente at ulike personer jobber, viser det seg at samlet arbeidstid forklares godt av modellen. Modellen forklarer også godt hvor stor andel som velger å jobbe noe svart. Den treffer imidlertid ikke så bra på fordelingen mellom svarte og hvite timer blant de som jobber svart. I følge vår modell skulle en tro at folk jobbet mer svart enn de faktisk gjør. Det kan være flere grunner til dette spriket mellom modellens prediksjon og hva vi observerer. En viktig grunn er trolig at vi ikke får tatt hensyn til at sannsynligheten for å bli oppdaget og straffet vil øke med unndragelsen. Når folk oppgir hvor stor sannsynlighet de tror det er for å bli oppdaget, er det rimelig å tro at de tenker på hvor stor sannsynligheten er for omtrent det antall svarte

arbeidstimer de selv har valgt, eller det de tror andre velger. Det kan imidlertid tenkes at de fleste regner med at sannsynligheten ville være langt høyere dersom de jobbet mer svart, og dette kan være en viktig grunn til at de velger å ikke jobbe mer svart. Vi får imidlertid ikke fanget opp i modellen at sannsynligheten for å bli tatt kan øke med unndragelse, og dermed vil modellen predikere at folk vil jobbe mer svart enn det vi faktisk observerer.

En tilsvarende feilkilde er vår modellering av folks moral. Når vår modell overdriver hvor mye folk ville jobbe svart, kan dette skyldes at enkelte oppfatter det å unndra et lite beløp som akseptabelt, men større beløp som uakseptabelt. Når vi spør om holdninger til å unndra skatt kan det tenkes at folk svarer hva de synes om å unndra beløp tilsvarende det de selv eller noen de kjenner har valgt. Dermed får vi ikke fram at folk kan ha mye sterkere motforestillinger mot å unndra større beløp, og modellen vil dermed undervurdere folks moralske kostnader ved å jobbe mye svart.

En tredje viktig grunn til at modellen overvurderer hvor mye folk vil jobbe svart er at vi ikke klarer å fange opp begrensninger på mulighetene til å jobbe svart tilstrekkelig godt. Vi tar hensyn til at mulighetene kan være begrenset når det gjelder hvorvidt man kan jobbe svart overhodet. I dette valget tar vi hensyn til at folk som jobber i ulike bransjer kan ha ulike muligheter. Vi får imidlertid ikke tatt hensyn til eventuelle begrensninger på hvor mange timer den enkelte kan jobbe svart.

De lavest lønte jobber mest svart.

I datamaterialet ser vi at individer med lav lønn arbeider mer svart og mindre hvitt enn individer med høy lønn. En grunn kan selvsagt være at individer med lav lønn må arbeide mange timer, også svart, for å få nok inntekt til å dekke familiens forbruk. Men det kan også være andre grunner, blant annet kan det tenkes at lavtlønte arbeider i sektorer med bedre muligheter for å jobbe svart enn de høytlønte. Vi har derfor gjort følgende eksperiment i modellen, for å se på hvor mye av forskjellen i antall svarte timer som kan som kan forklares av lønn alene: Vi lar de 10 prosent lavest lønte (i gjennomsnitt 85 kr i

timen) få den gjennomsnittlige timelønnen til de 10 prosent høyest lønte (229 kr i timen), og omvendt. Når de lavest lønte får den gjennomsnittlige lønnen til de høyest lønte, reduseres de sin svarte arbeidstid noe. Den hvite arbeidstiden øker likevel så mye at den totale arbeidstiden øker. Når de høyest lønte får den gjennomsnittlige lønnen til de lavest lønte, øker det svarte arbeidet noe. Den hvite arbeidstiden reduseres så mye at den totale arbeidstiden reduseres. Det viktigste resultatet er imidlertid at etter at dersom de lavest lønte "byttet lønn" med de høyest lønte ville de allikevel arbeide mindre hvitt og mer svart enn høytlønte som byttet lønn med lavtlønte. Dette innebærer at det må være andre forhold enn lønna som har forklarer hvorfor lavtlønte jobber mer svart enn høytlønte.

To funn er viktige i denne sammenheng: For det første spiller mulighetene for å kunne arbeide svart en viktig rolle for om det blir arbeidet svart. Vi finner for eksempel (ikke overraskende) at muligheten for svart arbeid er mye større dersom en er ansatt i bygg- og anleggsbransjen enn dersom en er offentlig ansatt. Selvsagt kan alle arbeide svart som en bi-jobb, men om dette er aktuelt, er avhengig av hvilke ferdigheter en har og hvor mye en tjener i hovedjobben. For det andre finner vi at hva man tror om andres holdninger til å jobbe svart spiller en stor rolle for ens eget valg om å jobbe svart eller ikke (være lovlydig eller ikke).

Økt arbeidstilbud fra 1980 til 2001

Antall arbeidstimer er høyere i 2001 enn i 1980 både blant de som kun arbeider hvitt og blant de som arbeider både hvitt og svart. Blant de som arbeider både hvitt og svart, gir modellen som svar at det er de hvite timene som øker mest. Svarte timer per år endrer seg lite. Som nevnt foran gir modellen et godt anslag på det samlede antall timer per år blant de som arbeider både hvitt og svart, men bommer noe på sammensetningen av timene. Den tenderer til å anslå for mange svarte timer per år og for få hvite. Årsakene til disse endringene i svart og hvit arbeidstid er også sammensatte, men sterkt reduserte marginale skatter er en viktig årsak. Økt reallønn og endrete preferanser, med mindre vekt på fritid i 2001 enn i 1980, kan være andre grunner til de observerte endringene i arbeidstimer.

De som jobber svart jobber også mer hvitt

Forøvrig viser modellberegningen at de som arbeider både svart og hvitt, arbeider flere timer totalt enn de som arbeider bare hvitt. Modellen gir som resultat at det arbeides noe mer svart enn hva vi observerer. Modellberegningen gir derfor at de som arbeider svart betaler litt mindre skatt enn de som arbeider bare hvitt.

Lavere skatt gir mer hvitt og mindre svart arbeid, men skatteinntektene går ned.

Lar vi individene i 2001 få høyere marginale skattesatser, går hvite arbeidstimer ned både blant de som arbeider bare hvitt og blant de som arbeider både hvitt og svart. Svarte arbeidstimer går noe opp, noe som bekrefter at skatt betyr noe for omfanget av svart arbeid. Selv om hvite arbeidstimer går ned og svarte opp, finner vi likevel at skatteinntektene til det offentlige går opp. Lavere marginale skattesatser er med andre ord ikke selvfinansierende. Årsaken er at individenes atferd ikke påvirkes sterkt nok av endringer i økonomiske rammebetingelser. I neste avsnitt vil vi vise flere detaljer med hensyn til hva som kan skje dersom skattereglene endres.

Arbeidstilbud blant ulike grupper

Modellen gir også en del resultater som ikke handler direkte om svart arbeid, men som er med på å gi et bedre bilde av befolkningens arbeidstilbud: Kvinner har sterkere preferanser for fritid enn menn. Dette innebærer at dersom kvinner og menn står overfor samme valgmuligheter og økonomiske rammevilkår vil kvinner velge mer fritid enn menn. Kvinner med samme lønn, utdanning og muligheter på arbeidsmarkedet vil derfor velge å jobbe mindre enn menn i følge vår modell. Vi finner også at preferansene for fritid var relativt sterkere i 1980 enn i 2001. Vi vil derfor ønske å jobbe mer i 2001 enn i 1980, selv om vi ser bort fra reallønnsvekst.

Et annet interessant funn er at økt timelønn i seg selv har liten virkning på arbeidstilbudet. Spesielt gjelder dette for de med høyest inntekt. For de med lavere

inntekt er arbeidstilbudet mer følsomt for lønna. Dette resultatet er i samsvar med funn i mange andre studier av arbeidstilbudet. Se for eksempel Røed og Strøm (2002).

5. Virkningene av endrete skatteregler på hvitt og svart arbeid

I tabell 5 viser vi tre resultater. De to første tallkolonnene viser modellens anslag på andelen i befolkningene i 1980 og 2001 som ikke arbeider svart og på andelen som arbeider svart. Videre viser vi timer arbeidet blant de som kun arbeider hvitt, blant de som arbeider svart og hvitt, samt antall svarte timer per år. De tre siste linjene i tabellen viser skatt betalt blant de som kun arbeider hvitt, blant de som arbeider både svart og hvitt, og skatt totalt per person i både den ”svarte” og ”hvite” befolkningen.

Vi ser av de to første kolonnene at andelen som arbeider svart i 1980 var noe høyere enn i 2001 (21.9 prosent mot 17.4 prosent). Årsaken til dette fallet i andelen som jobber svart arbeid kan være mange, men modellen gir oss følgende viktige forklaringsfaktorer:

- Næringsstrukturen har endret seg med relativt flere ansatt i jobber hvor det ikke er så lett å unndra skatt,
- Skattemoralen har tilsynelatende bedret seg. I hele utvalget var det 67 prosent i 1980 som mente at skatteunndragelse er noe som er sosialt god tatt. I 2001 var denne andelen sunket til 43 prosent.
- Skattesatsene har gått ned, jfr tabellene 3 og 4 ovenfor.

Antall arbeidstimer er høyere i 2001 enn i 1980 både blant de som kun arbeider hvitt (1703 timer i gjennomsnitt per år i 2001 mot 1560 timer i 1980) og blant de som arbeider både hvitt og svart (tilsvarende tall er 1752 timer i 2001 mot 1615 timer). Blant de som arbeider både hvitt og svart, gir modellen som svar at det er de hvite timene som øker mest. Svarte timer per år endrer seg lite. Som nevnt foran gir modellen et godt anslag på det samlede antall timer per år blant de som arbeider både hvitt og svart, men bommer noe

på sammensetningen av timene. Den tenderer til å anslå for mange svarte timer per år og for få hvite.

Årsakene til disse endringene i svart og hvit arbeidstid er også sammensatte, men sterkt reduserte marginale skatter er en viktig årsak. Økt reallønn og endrete preferanser, med mindre vekt på fritid i 2001 enn i 1980, kan være andre grunner til de observerte endringene i arbeidstimer.

Forøvrig viser modellberegningen at de som arbeider både svart og hvitt, arbeider flere timer totalt enn de som arbeider bare hvitt. Modellen gir som resultat at det arbeides noe mer svart enn hva vi observerer. Modellberegningen gir derfor at de som arbeider svart betaler litt mindre skatt enn de som arbeider bare hvitt.

Vi ser også at skatt per person i hele befolkningen går ned fra 83 380 kr per år til 69 201. Innbetalte skatter går altså ned selv om individene arbeider mer i 2001 enn i 1980. Årsaken er at skattesatsene går ned. Selv om lavere skattesatser kan ha gitt mer arbeidsinnsats er dette ikke tilstrekkelig til å oppveie skattetapet som følger av lavere skattesatser.

For å se nærmere på virkningene av skatteendringer på atferd og på innbetalt skatt, har vi sett på hva som ville skjedd dersom vi utsatt individene i 2001-utvalget for den langt hardere beskatningen fra 1980. Resultatene er vist i den siste kolonnen i tabell 5. Vi ser at den hardere beskatningen fører til en liten oppgang i andelen i befolkningen som arbeider svart i 2001 (fra 17.4 prosent til 17.8 prosent). Timer arbeidet svart går opp, men ikke mye. Derimot går antall timer arbeidet hvitt ned både blant de som bare arbeider hvitt og blant de som arbeider både hvitt og svart. Til tross for disse reduksjoner i hvite arbeidstimer og dermed i skattegrunnlaget, går innbetalte skatter opp. Igjen er det altså slik at atferdsendringer er moderate og ikke i stand til å motvirke de direkte virkningene av endrete skattesatser på skatteinntektene.

Tabell 5. Svart og hvitt arbeidstilbud når individene i utvalget fra 2001 utsettes for skattereglene fra 1980 og når individene fra 1980 står overfor skattereglene fra 2001. Alle beløp i 2001 kr.

	Modellens anslag før skatteendringer		1980 skatte-regler
	1980	2001	2001
Andelen som ikke arbeider svart, %	78.1	82.6	82.2
Andelen som arbeider svart,%	21.9	17.4	17.8
Timer arbeidet per år, gitt kun hvitt	1560	1703	1644
Timer arbeidet totalt per år, gitt svart og hvitt	1615	1752	1701
-hvorav svarte timer per år	218	206	213
Hvite timer per år blant alle	1523	1676	1616
Skatt, gitt kun hvitt	85066	70265	80500
Skatt, gitt svart og hvitt	77365	64149	70604
Samlet skatt per person	83380	69201	75851

Skattereformen i 1992

I 1992 ble skattene endret. Disse endringene er vist i tabellene 6 og 7 nedenfor og ble i sin tid kalt den store skattereformen. Riktignok var den største endringen knyttet til beskatningen av selvstendig næringsdrivende, en gruppe vi ikke har med i vår analyse. Ved å sammenlikne de to tabellene ser vi likevel at skattereformen i 1992 reduserte skattesatsene, spesielt på høyere inntekter. Sammenlikner vi skattefunksjonen i 2001 (tabell 4) med skattefunksjonen i 1992 (tabell 7) ser vi at beskatningen i 2001 er noe lavere for lavere og midlere inntekter og høyere for høyere inntekter.

Tabell 6. Skattefunksjon for lønnstakere i 1990. Alle beløp i 2001 NOK.

Inntektsgrenser, Y=bruttoinntekt	Skatt
$Y \leq 30969$	0
$30969 \leq Y \leq 74924$	$0.26Y - 28700$
$74924 \leq Y \leq 158440$	$0.2158Y - 24675$
$158440 \leq Y \leq 205192$	$0.36Y - 68867$
$205192 \leq Y \leq 266230$	$0.53Y - 112593$
$266230 \leq Y$	$0.615Y - 133828$

Tabell 7. Skattefunksjon for lønnstakere i 1992. Alle beløp i 2001 NOK

Inntektsgrenser	Skatt
$Y \leq 61343$	0
$61343 \leq Y \leq 165626$	$0.302Y - 24685$
$165626 \leq Y \leq 245372$	$0.358Y - 46731$
$245372 \leq Y \leq 276044$	$0.453Y - 88388$
$276044 \leq Y$	$0.488Y - 101847$

I tabell 8 viser vi virkningen på atferd og skattebeløp av skattereformen i 1992. I beregningen har vi brukt sosio-demografisk informasjon om individene fra 2001. I tabellen viser vi modellresultater for individene i utvalget fra 2001 når de utsettes for skattefunksjonene fra 1990, 1992 og 2001.

Vi ser at andelen i befolkningen som arbeider svart var omtrent uforandret som følge av endringene av skattereglene fra 1990 til 1992. Timer arbeidet er lite påvirket og dermed også skattebeløpene. Lavere skattesatser i 1992 enn i 1990 fører til at skattebeløpene i 1992 er noe lavere enn i 1990.

Sammenlikner vi 1992 med 2001 ser vi imidlertid at forskjellene er noe større. Lavere skatter på lavere og midlere inntekter i 2001 enn i 1992 og høyere skatter på høyere inntekter i 2001, fører til en lavere andel som arbeider svart, flere timer arbeidet hvitt og høyere skatteinnbetalinger. Dette resultatet er i samsvar med hva en har funnet i mange andre studier av arbeidstilbud, se Røed og Strøm (2002). Bedre økonomiske insentiver (lavere marginale skattesatser) til de personer som reagerer sterkest på økonomiske insentiver, det vil si personer med lav utdanning og potensiell lav inntekt, kan øke arbeidsinnsatsen i befolkningen. Sterkere beskatning av personer med potensielt høye inntekter kan på den annen side bringe skatteinntekter inn til det offentlige uten at arbeidsinnsatsen berøres noe vesentlig.

Tabell 8. Virkning på atferd og skattebeløp av ulike skatteregimer.**Alle beløp i 2001 kr. Individier fra 2001.**

	1990	1992	2001
Andelen som ikke arbeider svart, %	81.8	81.9	82.6
Andelen som arbeider svart,%	18.2	18.1	17.4
Timer arbeidet per år, gitt kun hvitt	1599	1606	1703
Timer arbeidet totalt per år, gitt svart og hvitt	1729	1727	1752
-hvorav svarte timer per år	222	221	206
Hvite timer per år blant alle	1581	1587	1616
Skatt, gitt kun hvitt	62930	62820	80500
Skatt, gitt svart og hvitt	58304	57912	64149
Samlet skatt per person	62034	61905	69201

Referanser

Goldstein, H., Hansen, W.G., Ognedal, T. og Strøm (2002): Svart arbeid fra 1980 til 2001, *Rapport* nr 3, Frischsenteret

Jørgensen, Ø., Ognedal, T. og Strøm, S. (2004): *Labor supply when tax evasion is an option*, Work in progress.

Isachsen, A. J., Samuelsen, S. O. og Strøm, S.(1985): The Behavior of Tax Evaders, in W.Gartner og A. Wenig (red): *The Economics of the Shadow Economy*, Berlin, Springer Verlag, 227-247.

Lacroix, G. og Fortin, B (1992): Utility-Based Estimation of Labour Supply in the Regular and the Irregular Sector, *The Economic Journal*, Vol 102, 1407-1422.

Lemiux, T., Fortin, B. og Frechette P.(1994): The Effects of Taxes on the Labor Supply in the Underground Economy, *American Economic Review*, Vol 84, 231-254

Røed, K. and Strøm, S. (2002): Progressive Taxes and the Labour Market: Is the Trade-off between Equality and Efficiency Inevitable?, *Journal of Economic Surveys*, Vol 16, No 1, 77-111.

Vedlegg 1: Skattefunksjonene i 1980 og 2001

Skattefunksjonene for de to årene er vist i tabellene 5 og 6 nedenfor. I estimeringen av modellen har vi antatt at individene kjenner disse skattefunksjonene, dvs skattereglene.

Tabell 3. Skattefunksjonen for lønnsinntekter i 1980. Alle beløp i 2001 kr.

Inntektsgrenser, Y er inntekt	Skatt
$Y \leq 33300$	0
$33300 \leq Y \leq 37000$	$0.524Y - 17316$
$37000 \leq Y \leq 41625$	$0.513Y - 17279$
$41625 \leq Y \leq 59200$	$0.313Y - 8720$
$59200 \leq Y \leq 64750$	$0.285Y - 7096$
$64750 \leq Y \leq 114700$	$0.296Y - 7807$
$114700 \leq Y \leq 132460$	$0.324Y - 10948$
$132460 \leq Y \leq 165760$	$0.384Y - 18895$
$165760 \leq Y \leq 224960$	$0.434Y - 27184$
$224960 \leq Y \leq 261960$	$0.484Y - 38431$
$261960 \leq Y \leq 298960$	$0.544Y - 54149$
$298960 \leq Y \leq 335960$	$0.604Y - 72087$
$335960 \leq Y \leq 398860$	$0.654Y - 88885$
$398860 \leq Y \leq 509860$	$0.704Y - 117375$
$509860 \leq Y \leq 674880$	$0.744Y - 137769$
$674880 \leq Y \leq 694860$	$0.694Y - 171513$
$694860 \leq Y \leq 1064860$	$0.734Y - 199307$
$1064860 \leq Y$	$0.754Y - 220531$

Tabell 4. Skattefunksjonen for lønnsinntekter i 2001. Alle beløp i 2001 kr

Inntektsgrenser, Y er inntekt.	Skatt
$Y \leq 47491$	0
$47491 \leq Y \leq 186956$	$0.3Y - 20468$
$186956 \leq Y \leq 320000$	$0.36Y - 17358$
$320000 \leq Y \leq 830000$	$0.49Y - 58958$
$Y > 830000$	$0.55Y - 108758$

Vi ser at skattereglene var mer kompliserte i 1980 enn i 2001 og at skattesatsene var langt høyere i 1980 enn i 2001.

DET SKJULTE ARBEIDSMARKED

Prosjekt

60464

Besvar alle spørsmål ved å sette kryss i ruten som står til høyre for svaralternativet som passer. Først noen spørsmål om deg selv for den statistiske analysen

1 Kjønn, er du mann eller kvinne?

Mann 1

Kvinne 2

2 Alder, hvor gammel er du?

NOTER ANTALL ÅR

3 Hvor mange hjemmевærende barn er det i husstanden?

NOTER ANTALL

4 Sivilstand, er du .....

ETT SVAR

Gift 1

Samboer 2

Ugift/ Aldri vært gift..... 3

Tidligere gift/ Separert/ Fraskilt 4

Enke/ Enkemann 5

HVIS DU ER GIFT ELLER SAMBOENDE

5 Har din ektefelle/samboer inntektsgivende arbeid utenfor hjemmet?

ETT SVAR

Ja, på heltid 1

Ja, på deltid 2

Nei..... 3

TIL ALLE

6 Bor du i by, tettsted eller landdistrikt?

ETT SVAR

By..... 1

Tettsted 2

Landdistrikt..... 3

7 Hvilken type bolig bor du i?

ETT SVAR

Enebolig på gårdsbruk..... 1

Enebolig ellers 2

2-4 manns bolig..... 3

Rekkehus 4

Blokk/ leiegård 5

Hybel..... 6

Annet..... 7

8 Hva er din høyeste almenutdanning?

ETT SVAR

- Folkeskolenivå 1
(Inntil 8 års skolegang)
- Ungdomsskole/ Realskolenivå 2
(9-10 års skolegang)
- Videregående skole/ Gymnasnivå 3
(11-13 års skolegang)
- Universitetsnivå 4
(Mer enn 12 års skolegang + studier)

9 Har du yrkesutdanning/ gått i lære?

ETT SVAR

- Nei, ikke vært i lære 1
- Går fremdeles i lære..... 2
- Lære uten eksamen/ prøve 3
- Lære med avsluttende prøve (svennebrev/
fagarbeider)..... 4
- Yrkeskole/ fagskole med eksamen/ mesterbrev..... 5

10 Yrkesstatus, er du ....?

ETT SVAR

- Arbeider/operatør, ufaglært 01
- Arbeider/operatør, faglært 02
- Funksjonær, ledende stilling..... 03
- Funksjonær ellers 04
- Selvstendig 05
- Elev/Student/Lærling..... 06
- For tiden arbeidsløs..... 07
- Alderspensjonist/ AFP-pensjonist..... 08
- Trygdet..... 09
- Gift/ samboer uten eget betalt arbeid..... 10
- Annet..... 11

11 Hvor mange timer har du i løpet av siste uke arbeidet og mottatt inntekt som det er skattet for?

ETT SVAR

- Ingen 1
- Under 10 timer 2
- 10-19 timer..... 3
- 20-29 timer..... 4
- 30-39 timer..... 5
- 40-49 timer..... 6
- 50-59 timer..... 7
- 60 timer eller flere..... 8

12 Har du hatt inntektsgivende arbeid som du har skattet av siste 12 måneder?

ETT SVAR

- Ja 1
- Nei (Merk av, og gå til⇒ 17)..... 2

+

+

13 Hva er/var din gjennomsnittlige timelønn før skatt i ditt hovedyrke? Dersom du ikke vet det, ta brutto månedslønn og del på 160 timer

ETT SVAR

- Under kr. 85,- pr time 01
 Kr. 85-99 pr time..... 02
 Kr. 100-119 pr time..... 03
 Kr. 120-134 pr time..... 04
 Kr. 135-154 pr time..... 05
 Kr. 155-169 pr time..... 06
 Kr. 170-184 pr time..... 07
 Kr. 185-204 pr time..... 08
 Kr. 205-254 pr time..... 09
 Kr. 255-339 pr time..... 10
 Kr. 340-510 pr time..... 11
 Kr. 510 eller over 12

14 Hva er din personlige samlede netto utbetalte lønn (evt. trygder) siste måned i ditt hovedyrke?

NETTO UTBETALT LØNN = BRUTTO LØNN MINUS SKATT

ETT SVAR

- Inntil kr. 6.000 01
 Ca. kr. 6-8.000..... 02
 Ca. kr. 8-10.000..... 03
 Ca. kr. 10-12.000..... 04
 Ca. kr. 12-14.000..... 05
 Ca. kr. 14-16.000..... 06
 Ca. kr. 16-18.000..... 07
 Ca. kr. 18-20.000..... 08
 Ca. kr. 20-22.000..... 09
 Ca. kr. 22-24.000..... 10
 Ca. kr. 24-27.000..... 11
 Ca. kr. 27-35.000..... 12
 Ca. kr. 35.000 eller mer..... 13

15 Hva er din personlige brutto årsinntekt før skatt i ditt hovedyrke?

ETT SVAR

- Inntil kr. 100.000 1
 Kr. 100-170.000 2
 Kr. 170-220.000 3
 Kr. 220-270.000 4
 Kr. 270-340.000 5
 Kr. 340-520.000 6
 Kr. 520-700.000 7
 Kr. 700.000 eller mer..... 8

+

+

16 Innen hvilken bransje arbeider du?

ETT SVAR

- Jord-/skogbruk/fiske/fangst 01
- Industri/Håndverk 02
- Bygg/anlegg 03
- Varehandel/Butikk 04
- Samferdsel/Transport/Post/Tele 05
- Undervisning/Forskning 06
- Helsevesen/Sosialomsorg 07
- Bank/Forsikring/Finans 08
- Advokat/revisor/megler e.l. 09
- Annen tjenesteyting 10
- Forsvar/Politi/Fengselsvesen 11
- Offentlig administrasjon/ Offentlig forvaltning 12
- Annet yrke 13
- Intet yrke 14

TIL ALLE

17 Har du andre inntekter enn arbeidsinntekt, f.eks. trygder, bidrag, pensjoner, renter, avkastning på aksjer eller annen form for inntekt? Og i så fall, omtrent hvor meget utgjør dette på årsbasis?

ETT SVAR

- Inntil kr. 8.000 01
- Kr. 8-17.000 02
- Kr. 17-35.000 03
- Kr. 35-70.000 04
- Kr. 70-100.000 05
- Kr. 100-140.000 06
- Kr. 140-170.000 07
- Kr. 170-260.000 08
- Over kr. 260.000 09
- Har ikke annen inntekt 10

18 Hva er din skatteprosent ved overtidarbeide (din marginalskatteprosent)?

ETT SVAR

- Under 20% 1
- 20-29% 2
- 30-39% 3
- 40-49% 4
- 50-59% 5
- 60-69% 6
- 70% eller over 7

19 Hvor stor andel av din samlede bruttoinntekt betaler du i skatt?

ETT SVAR

- Under 20%..... 1
 20-29%..... 2
 30-39%..... 3
 40-49%..... 4
 50-59%..... 5
 60-69%..... 6
 70% eller over..... 7

20 Hvor mange timer tror du folk i samme hovedyrke som deg selv, gjennomsnittlig arbeider i måneden for betaling som ikke oppgis til ligningsmyndighetene?

ETT SVAR

- Ingen..... 01
 Under 2 timer..... 02
 2-5 timer..... 03
 6-7 timer..... 04
 8-10 timer..... 05
 11-15 timer..... 06
 16-20 timer..... 07
 21-25 timer..... 08
 26-50 timer..... 09
 50 timer eller flere..... 10

21 Hvilken timelønn tror du folk i samme hovedyrke/ livssituasjon som du selv har for arbeid som ikke oppgis?

ETT SVAR

- Under kr. 85,- pr time..... 01
 Kr. 85-99 pr time..... 02
 Kr. 100-119 pr time..... 03
 Kr. 120-134 pr time..... 04
 Kr. 135-154 pr time..... 05
 Kr. 155-169 pr time..... 06
 Kr. 170-184 pr time..... 07
 Kr. 185-204 pr time..... 08
 Kr. 205-254 pr time..... 09
 Kr. 255-339 pr time..... 10
 Kr. 340-510 pr time..... 11
 Over kr. 510..... 12

22 Hva mener du folk tror lettest kan føre til at myndighetene oppdager ekstraintekten?

GJERNE FLERE SVAR

- For høyt forbruk i forhold til inntekt..... 1,
 Myndighetenes generelle jakt på skatteunndragelser 2,
 Naboer/ kjente angir..... 3,
 Har kjente hos skattemyndighetene..... 4,
 Tidligere tatt for skatteunndragelse..... 5,
 Stikkprøvekontroll..... 6,
 Vet ikke..... 7.

23 Hva tror du er folks generelle holdning til det å ta et ekstraarbeid og motta penger som ikke oppgis til skattemyndighetene? Tror du dette stort sett godtas, at det godtas under tvil, eller at det ikke godtas?

ETT SVAR

- Godtas 1
 Godtas under tvil 2
 Godtas ikke 3
 Vet ikke 4

24 Tror du folk i økende grad godtar slikt arbeid eller tror du denne form for arbeid ses på med større og større skepsis?

ETT SVAR

- Godtas mer og mer 1
 Økende skepsis 2
 Ingen endring 3
 Vet ikke 4

25 Hva med omfanget av denne virksomheten? Tror du denne form for arbeid vil øke i årene som kommer eller tror du den vil avta?

ETT SVAR

- Vil øke 1
 Vil avta 2
 Ingen endring 3
 Vet ikke 4

26 Omtrent hvor mange i samme hovedyrke/ livssituasjon som du selv tror du unnlater å oppgi inntekter de har i form av renter på innskudd, avkastning på aksjer/ obligasjoner e.l. på selvangivelsen?

ETT SVAR

- Ingen/ nesten ingen 1
 Noen, men under 1/4-del 2
 Mellom 1/4-del og 1/2-parten 3
 Mellom 1/2-parten og 3/4-del 4
 Mellom 3/4-deler og alle 5

27 Har du noen gang hatt inntekt som du ikke har oppgitt til ligningsmyndighetene?

ETT SVAR

- Ja 1
 Nei (Merk av, og gå til⇒ 29) 2

28 Hvilke(n) form(er) for inntekt har dette vært?

GJERNE FLERE SVAR

- Inntekt fra arbeidsinnsats 01,
 Inntekt fra salg av egenproduserte produkter 02,
 Renteinntekter, avkastning på aksjer, obligasjoner e.l. 03,

For MMI

Annen form for inntekt, noter: ..

For MMI

TIL ALLE

29 Hvis du har mulighet for å få inntekt uten å måtte oppgi den til ligningsmyndighetene, vil du ta imot en slik inntekt?

ETT SVAR

- Ja 1
 Nei..... 2
 Vet ikke 3

HVIS SVART

'JA' PÅ 29

30 Kryss av de 2 viktigste grunnene til at du ville motta inntekt uten å oppgi det til ligningsmyndighetene om mulighetene var til stede

MAKS 2 KRYSS

- Betaler nok skatt likevel/ betaler for mye skatt ellers 01,
 Litt ekstra kommer godt med/ trenger de pengene en kan få tak i..... 02,
 Alle ville gjøre det/ de aller fleste ville gjøre det..... 03,
 Det er vanlig i mitt yrke/ min livssituasjon..... 04,
 Små skatteunndragelser teller ikke så mye/ blir ikke noe særlig av det til staten 05,

For MMI

Andre grunner, noter: .....

For MMI

- Vet ikke ..... 99.

HVIS SVART

'NEI' PÅ 29

31 Hva ville du anse for å være de viktigste grunnene for at du ikke ville unnlate å oppgi inntektene?

GJERNE FLERE SVAR

- Ikke samvittighet til det..... 1,
 Det er ulovlig, kan få straff 2,
 Det er en plikt 3,
 Mener kommunen (staten) trenger skattepengene 4,
 Ville blitt galt hvis alle skulle gjøre det..... 5,
 Gevinsten er for liten i forhold til sjansen for å bli tatt 6,
 Annet..... 7,
 Vet ikke, kan ikke svare ..... 8.

TIL ALLE

32 Hvor stor tror du sjansen er for å bli tatt av ligningsmyndighetene, dersom du ikke oppgir beløpet?

ETT SVAR

- Blir helt sikkert tatt..... 1
 Blir ganske sikkert tatt 2
 Blir kanskje tatt 3
 Blir ganske sikkert ikke tatt..... 4
 Blir helt sikkert ikke tatt 5

33 I Norge ilegges en straffeskatt i tillegg til den vanlig skatten når det oppdages skatteunndragelser. Hva vil du tippe skatten ville blitt for ditt vedkommende dersom det f.eks. ble unnlatt å oppgi en inntekt på kr. 20.000,-?

ETT SVAR

- Vanlig skatt, men liten eller ingen straffeskatt 1
- Vanlig skatt + inntil 10% straffeskatt 2
- Vanlig skatt + 10-19% straffeskatt 3
- Vanlig skatt + 20-29% straffeskatt 4
- Vanlig skatt + 30-39% straffeskatt 5
- Vanlig skatt + 40-49% straffeskatt 6
- Vanlig skatt + 50% eller mer i straffeskatt 7

34 Har du iløpet av siste 12 måneder utført et arbeid hvor inntektene av dette ikke er blitt eller vil bli oppgitt til skattemyndighetene?

ETT SVAR

- Ja, har utført 1
- Nei, har ikke utført (Merk av, og gå til⇒ **38**) 2

SPØRSMÅLENE

35 36 37

BESVARES KUN
HVIS DU SVARTE
'HAR UTFØRT' PÅ
34

35 Omtrent hvor mange timer har du i løpet av siste 12 måneder utført et slikt arbeid?

ETT SVAR

- Inntil 10 timer 01
- 10-24 timer 02
- 25-49 timer 03
- 50-99 timer 04
- 100-199 timer 05
- 200-399 timer 06
- 400-599 timer 07
- 600-799 timer 08
- 800-999 timer 09
- 1000 timer eller mer 10

36 Hva var ditt gjennomsnittlige vederlag pr. time (timelønn) for dette arbeidet?

ETT SVAR

- Under kr. 85,- pr time 01
- Kr. 85-99 pr time 02
- Kr. 100-119 pr time 03
- Kr. 120-134 pr time 04
- Kr. 135-154 pr time 05
- Kr. 155-169 pr time 06
- Kr. 170-184 pr time 07
- Kr. 185-204 pr time 08
- Kr. 205-254 pr time 09
- Kr. 255-339 pr time 10
- Kr. 340-510 pr time 11
- Over kr. 510 12

+

+

37 Omtrent hvor stor var summen av den inntekt du hadde, men ikke oppga til ligningsmyndighetene ved siste skatteligning (summen av arbeidsinntekter, renter, utbytte eller annen form for inntekt)?

ETT SVAR

- Inntil kr. 10.000,- 1
 Kr. 10-15.000,- 2
 Kr. 15-30.000,- 3
 Kr. 30-70.000,- 4
 Kr. 70-100.000,- 5
 Kr. 100-140.000,- 6
 Kr. 140-170.000,- 7
 Kr. 170-250.000,- 8
 Kr. 250.000,- eller mer 9

TIL ALLE

38 Er du enig eller uenig i følgende påstander?

ETT SVAR I HVER LINJE

	Enig 1	Hverken enig eller uenig 2	Uenig 3	Vet ikke 4
• Skattetrykket i dag gjør at folk ikke er interessert i å arbeide overtid.....	☐	☐	☐	☐
• Dagens skattenivå er nødvendig for å ha en velferdsstat som vår.....	☐	☐	☐	☐
• Det er forståelig at folk gjerne utfører arbeid mot skattefri betaling.....	☐	☐	☐	☐
• Skatteunndragelser bør straffes hardt.....	☐	☐	☐	☐

39 Hvilket parti stemte du på ved siste stortingsvalg 10. september 2001?

ETT SVAR

- Arbeiderpartiet 01
 Fremskrittspartiet (FRP) 02
 Høyre 03
 Kristelig Folkeparti (KrF)..... 04
 Rød Valgallianse (RV) 05
 Senterpartiet 06
 Sosialistisk Venstreparti (SV) 07
 Venstre..... 08
 Annet parti 09
 Stemte ikke 10

TAKK FOR HJELPEN!

LEGG DET UTFYLTE SKJEMAET I DEN VEDLAGTE SVARKONVOLUTTEN (PORTO ER BETALT) OG POSTLEGG DEN SNAREST. IKKE SETT NAVNET DITT PÅ SKJEMAET.

+

60464 009

20©02 MMI

+

Publikasjoner fra Frischsenteret

Alle publikasjoner er tilgjengelig i Pdf-format på : www.frisch.uio.no

Rapporter

1/1999	Arbeidsledighet, arbeidsmarkedspolitikk og jobbsøking i Norge	Knut Røed, Hege Torp, Tom Erik Aabø
2/1999	Egenskaper ved tildelingsformer for nasjonale klimagasskvoter	Rolf Golombek, Michael Hoel, Snorre Kverndokk, Ove Wolfgang
3/1999	Regionale virkninger av økte elektrisitetspriser til kraftkrevende industri	Nils-Henrik M. von der Fehr, Trond Hjørungdal
4/1999	Bedriftsnedleggelse og klimakvoter i norsk industri	Rolf Golombek, Arvid Raknerud
5/1999	Utdanning og livsinntekt i Norge	Oddbjørn Raaum, Tom Erik Aabø, Thomas Karterud
1/2000	Hvem er de ledige? En økonometrisk analyse av arbeidsledighetens sammensetning i Norge på 1990-tallet	Morten Nordberg
2/2000	Effektivitet i pleie- og omsorgssektoren	Dag F. Edvardsen, Finn R. Førsund, Eline Aas
3/2000	Norge i liberalisert europeisk energimarked	Finn Roar Aune, Rolf Golombek, Knut Einar Rosendahl, Sverre A.C. Kittelsen
4/2000	Hvem vil og hvem får delta? Analyser av rekruttering og utvelgelse av deltakere til arbeidsmarkedstiltak i Norge på 1990-tallet	Knut Røed, Hege Torp, Irene Tuveng, Tao Zhang
5/2000	Deregulering av det vest-europeiske gassmarkedet - korttidseffekter	Rolf Golombek, Sverre A.C. Kittelsen, Ove Wolfgang
6/2000	Oversikt over litteratur om svart arbeid og skatteunndragelser	Erling Eide
7/2000	Arbeidstilbud i vedvarende gode tider	Christian Brinch
8/2000	Miljøreguleringer av norsk treforedlingsindustri	Rolf Golombek, Arent Greve, Ken Harris
1/2001	Analyse av inntektsfordeling og inntektsulikhet basert på registerdata. En kartlegging av muligheter og begrensninger	Remy Åserud

2/2001	Miljøvirkninger av norsk eksport av gass og gasskraft	Finn Roar Aune, Rolf Golombek, Sverre A.C. Kittelsen, Knut Einar Rosendahl
3/2001	De statlige høyskolene som produsenter: Ressursbruk og resultater 1994-1999	Dag Fjeld Edvardsen, Finn R. Førsum
4/2001	Ragnar Frisch's bibliography	Kåre Edvardsen
5/2001	Tidlig arbeidsledighet og marginalisering	Christer Af Geijerstad
1/2002	En studie av fattigdom basert på registerdata	Taryn Ann Galloway
2/2002	Utstøting fra arbeidsmarkedet og tiltaksapparatets rolle	Morten Nordberg, Knut Røed
3/2002	Svart arbeid fra 1980 til 2001	Tone Ognedal, Harald Goldstein, Wiljar G. Hansen, Steinar Strøm
4/2002	Yrkesdeltakelse, pensjoneringsatferd og økonomiske insentiver	Erik Hernæs, Knut Røed, Steinar Strøm
5/2002	Miljø og nytte-kostnadsanalyse. Noen prinsipelle vurderinger	Karine Nyborg
6/2002	Transboundary environmental problems and endogenous technological change. A survey with particular emphasize on the climate problem	Maria Chikalova
7/2002	Langsiktige samfunnsøkonomiske konsekvenser av kapasitetsproblemer i dekingen av kraftteterspørselen	Helge Dønnum, Rolf Golombek, Pål Føyn Jespersen, Snorre Kverndokk
1/2003	En enkel dynamisk modell for skatteunndragelse med normer og rasjonell adferd	Erling Eide
2/2003	Marginalkostnader i jernbanenettet	Øystein Børnes Daljord
3/2003	Økonomiske prinsipper for fastsettelse av priser for jernbaneinfrastruktur	Dag Morten Dalen, Nils-Henrik M. von der Fehr
4/2003	Utnyttelse av vannkraftmagasiner	Finn R. Førsum, Rolf Golombek, Michael Hoel, Sverre A.C. Kittelsen
1/2004	Causality and Selection in Labour Market Transitions. Dissertation for the Dr.Polit Degree	Tao Zhang
2/2004	Arbeidstilbud når svart arbeid er en mulighet	Tone Ognedal, Øystein Jørgensen, Steinar Strøm

Arbeidsnotater

1/1999	Kan markedskreftene temmes i lønnsdannelsen?	Colin Forthun
2/1999	Inntektseffekter av utdanning i Norge – en litteraturoversikt	Oddbjørn Raaum
1/2000	Empirical Specification of the Model in "Early Retirement and Economic Incentives"	Erik Hernæs, Steinar Strøm
2/2000	Forholdene på arbeidsmarkedet, økonomiske incentiver og risikoen for å bli yrkeshemmet	Christian L. Wold Eide
3/2000	Koordinering av inntektsoppgjørene i Norge og Sverige 1961-1999	Bergljot Bjørnson Barkbu
4/2000	Insentivvirkninger av skatte- og pensjonsregler	Fredrik Haugen
5/2000	Dynamisk arbeidstilbud	Merethe Nordling
1/2001	LIBEMOD – LIBeralisation MODEL for the European Energy Markets: A Technical Description	Finn Roar Aune, Rolf Golombek, Sverre A.C. Kittelsen, Ove Wolfgang
1/2002	Forklaringer på forskjeller i effektivitet	Finn R. Førsum, Dag Fjeld Edvardsen
2/2002	Implisitte skattesatser i pensjonssystemet	Guro Engstrøm Nilsen
1/2003	AFP and OP data construction techniques	Fedor Iskhakov, Maria Kalvaraskaia

Memoranda

Serien publiseres av Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Frischsenteret. Listen under omfatter kun memoranda tilknyttet prosjekter på Frischsenteret. En komplett oversikt over memoranda finnes på www.sv.uio.no/sosoeek/memo/.

3/1999	The Economics of Screening Programs	Steinar Strøm
7/1999	What hides behind the rate of unemployment? Micro evidence from Norway	Knut Røed, Tao Zhang
9/1999	Monte Carlo Simulations of DEA Efficiency Measures and Hypothesis Tests	Sverre A.C. Kittelsen
11/1999	Efficiency and Productivity of Norwegian Colleges	Finn R. Førsum, Kjell Ove Kalhagen

13/1999	Do subsidies to commercial R&D reduce market failures? Microeconomic evaluation studies	Tor Jakob Klette, Jarle Møen, Zvi Griliches
14/1999	Unemployment Duration in a Non-Stationary Macroeconomic Environment	Knut Røed, Tao Zhang
16/1999	The effect of schooling on earnings: The role of family background studied by a large sample of Norwegian twins	Oddbjørn Raaum, Tom Erik Aabø
17/1999	Early Retirement and Economic Incentives	Erik Hernæs, Marte Sollie, Steinar Strøm
18/1999	Fewer in Number but Harder to Employ: Incidence and Duration of Unemployment in an Economic Upswing	Erik Hernæs
19/1999	Progressiv Taxes and the Labour Market	Knut Røed, Steinar Strøm
22/1999	Inequality, Social Insurance and Redistribution	Karl Ove Moene, Michael Wallerstein
24/1999	Do Voluntary Agreements Lead to Cost Efficiency	Rolf Golombek, Espen R. Moen
25/1999	Rent Grabbing and Russia's Economic Collapse	Sheetal K. Chand and Karl Ove Moene
28/1999	The role of foreign ownership in domestic environmental regulation under asymmetric information	Jon Vislie
29/1999	Labor unions versus individualized bargaining with heterogeneous labor	Jon Strand
32/1999	Efficiency in the Provision of Municipal Nursing – and Home-Care Services: The Norwegian Experience	Espen Erlandsen, Finn R. Førsund
33/1999	Effects of Progressive Taxes under Decentralized Bargaining and Heterogeneous Labor	Jon Strand
34/1999	Reflections on Abatement Modelling	Ove Wolfgang
35/1999	Crime Induced Poverty Traps	Halvor Mehlum, Karl Ove Moene, Ragnar Torvik
36/1999	Statistical Discrimination and the Returns to Human Capital and Credentials	Christian Brinch
38/1999	Relative Unemployment Rates and Skill-Biased Technological Change	Knut Røed
2/2000	Married Men and Early Retirement Under the AFP Scheme	Ole J. Røgeberg

4/2000	Family Labor Supply when the Husband is Eligible for Early Retirement: Some Empirical Evidences	Jia Zhiyang
5/2000	Earnings Assimilation of Immigrants in Norway - A Reappraisal	Pål Longva, Oddbjørn Raaum
9/2000	Influencing bureaucratic Decisions	Nils-Henrik von der Fehr, Lone Semmingsen
13/2000	Family Labour Supply when the Husband is Eligible for Early Retirement	Erik Hernæs, Steinar Strøm
15/2000	Labour Market Transitions and Economic Incentives	Knut Røed, Tao Zhang
16/2000	Transboundary environmental problems with a mobile population: is there a need for a central policy	Michael Hoel, Perry Shapiro
19/2000	Have the Relative Employment Prospects for the Low-Skilled Deteriorated After All?	Knut Røed, Morten Nordberg
23/2000	A Note on the Weibull Distribution and Time Aggregation Bias	Knut Røed, Tao Zhang
24/2000	On The Origins of Data Envelopment Analysis	Finn R. Førsund, Nikias Sarafoglou
27/2000	Predator or Prey? Parasitic enterprises in economic development	Halvor Mehlum, Karl Ove Moene, Ragnar Torvik
31/2000	Genetic testing when there is a mix of public and private health insurance	Michael Hoel, Tor Iversen
33/2000	Competitive effort and employment determination with team production	Jon Strand
34/2000	CO2 mitigation costs and ancillary benefits in the Nordic countries, the UK and Ireland: A survey	Snorre Kverndokk, Knut Einar Rosendahl
35/2000	Tax distortions, household production and black market work	Jon Strand
36/2000	A turning point in the development of Norwegian economics - the establishment of the University Institute of Economics in 1932	Olav Bjerkholt
40/2000	Health Insurance: Treatment vs. Compensation	Geir B. Asheim, Anne Wenche Emblem, Tore Nilssen
41/2000	Private health care as a supplement to a public health system with waiting time for treatment	Michael Hoel, Erik Magnus Sæther
11/2001	Wage coordination and unemployment dynamics in Norway and Sweden	Bergljot Bjørnson Barkbu, Ragnar Nymoene, Knut Røed

12/2001	Temporary Layoffs and the Duration of Unemployment	Knut Røed, Morten Nordberg
14/2001	Liberalising the Energy Markets of Western Europe - A Computable Equilibrium Model Approach	Finn Roar Aune, Rolf Golombek, Sverre A.C. Kittelsen, Knut Einar Rosendahl
23/2001	Eco-Correlation in Acidification Scenarios	Ove Wolfgang
24/2001	Errors in Survey Based Quality Evaluation Variables in Efficiency Models of Primary Care Physicians	Sverre A.C. Kittelsen, Guri Galtung Kjæserud, Odd Jarle Kvamme
26/2001	Climate policies and induced technological change: Which to choose the carrot or the stick?	Snorre Kverndokk, Knut Einar Rosendahl, Tom Rutherford
30/2001	Cost-effective Abatement of Ground-level Ozone in Cities and for larger Regions: Implication of Non-monotonicity	Ove Wolfgang
33/2001	Labour Supply Effects of an Early Retirement Programme	Christian Brinch, Erik Hernæs, Steinar Strøm
34/2001	The Compensation Mechanism in the RAINS Model: The Norwegian Targets for Acidification	Finn R. Førsund, Ove Wolfgang
35/2001	International Benchmarking of Electricity Distribution Utilities	Finn R. Førsund, Dag Fjeld Edvardsen
36/2001	The neighbourhood is not what it used to be: Has there been equalisation of opportunity across families and communities in Norway?	Oddbjørn Raaum, Kjell G. Salvanes, Erik O. Sørensen
3/2002	Explaining Variations in Wage Curves: Theory and Evidence	Erling Barth, Bernt Bratsberg, Robin A. Naylor, Oddbjørn Raaum
6/2002	The Duration and Outcome of Unemployment Spells- The role of Economic Incentives	Knut Røed, Tao Zhang
7/2002	Characterization and Measurement of Duration Dependence in Hazard Rates Models	Rolf Aaberge
9/2002	Unemployment Duration, Incentives and Institutions - A Micro-Econometric Analysis Based on Scandinavian Data	Knut Røed, Peter Jensen and Anna Thoursie
10/2002	Plunder & Protections Inc.	Halvor Mehlum, Kalle Moene, Ragnar Torvik
11/2002	Battlefields and Marketplaces	Halvor Mehlum, Kalle Moene
12/2002	Do Business Cycle Conditions at the Time of Labour Market Entry Affect Future Unemployment?	Oddbjørn Raaum and Knut Røed

14/2002	Business cycles and the impact of labour market programmes	Oddbjørn Raaum, Hege Torp and Tao Zhang
15/2002	Do individual programme effects exceed the costs? Norwegian evidence on long run effects of labour market training	Oddbjørn Raaum, Hege Torp and Tao Zhang
19/2002	Local Unemployment and the Earnings Assimilation of Immigrants in Norway	Erling Barth, Bernt Bratsberg and Oddbjørn Raaum
20/2002	Local Unemployment and the Relative Wages of Immigrants: Evidence from the Current Population Surveys	Erling Barth, Bernt Bratsberg and Oddbjørn Raaum
26/2002	At Last! An Explicit Solution for the Ramsey Saddle Path	Halvor Mehlum
28/2002	Public-good valuation and intrafamily allocation	Jon Strand
29/2002	Institutions and the resource curse	Halvor Mehlum, Kalle Moene, Ragnar Torvik
3/2003	Optimal Provision of Public Goods with Rank Dependent Expected Utility	Erling Eide
4/2003	A Mixture Model of Household Retirement Choice	Zhiyang Jia
7/2003	Assimilation Effects on Poverty Among Immigrants in Norway	Taryn Ann Galloway, Rolf Aaberg
9/2003	How Tight is the Labour Market? A Micro-Based Macro Indicator	Simen Gaure, Knut Røed
10/2003	Retirement in Italy and Norway	Ugo Colombino, Erik Hernæs, Zhiyang Jia, Steinar Strøm
13/2003	The Effect of Programme Participation on the Transition Rate from Unemployment to Employment	Knut Røed, Oddbjørn Raaum
16/2003	Parasites	Halvor Mehlum, Karl-Ove Moene, Ragnar Torvik
22/2003	Climate Policy under Technology Spillovers	Rolf Golombek, Michael Hoel
23/2003	Savings behaviour when households have an access to occupational pension	Maria Kalvaraskaia
24/2003	The Role of Warnings in Regulation: Keeping control with less punishment	Karine Nyborg, Kjetil Telle
25/2003	A Monte Carlo study on non-parametric estimation of duration models with unobserved heterogeneity	Tao Zhang
26/2003	Identifying treatment effects of active labour market	Tao Zhang

programmes for Norwegian adults

28/2003	Quasi-dynamic forward-looking model for joint household retirement decision under AFP scheme	Fedor Iskhakov
31/2003	Green consumers and public policy: On socially contingent moral motivation	Karine Nyborg, R.B. Howarth, Kjell Arne Brekke
33/2003	The Effects of Taxes and Socioeconomic Variables on Market Work and Home Production in Norway in the Years 1970 to 2000	Christoph Schwierz
34/2003	Does Increased Extraction of Natural Gas Reduce Carbon Emissions?	Finn Roar Aune, Rolf Golombek, Sverre A.C. Kittelsen
2/2004	A dissolving paradox: Firms' compliance to environmental regulation	Karine Nyborg, Kjetil Telle

Frischsenteret

Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning er en uavhengig stiftelse opprettet av Universitetet i Oslo. Frischsenteret utfører samfunnsøkonomisk forskning i samarbeid med Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo. Forskningsprosjektene er i hovedsak finansiert av Norges forskningsråd, departementer og internasjonale organisasjoner. De fleste prosjektene utføres i samarbeid mellom Frischsenteret og forskere ved andre norske og utenlandske forskningsinstitusjoner.

Frischsenteret
Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Tlf: 22958810
Fax: 22958825
frisch@frisch.uio.no
www.frisch.uio.no